

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.4.5>

КРАВЧУК Д.С.

**РОЗУМНИЙ СТРОК ЯК ТЕМПОРАЛЬНЕ ОЦІНОЧНЕ ПОНЯТТЯ
В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ**

REASONABLE TERM AS A TEMPORAL EVALUATION CONCEPT IN CIVIL LAW

Актуальність статті полягає в тому, що найбільш дискусійним поняттям у науці і юридичній практиці є поняття «розумний строк» (або тотожне йому «розумний час»), яке можна визначати як темпоральне оціночне. Темпоральність поняття характеризується обмеженням часовими рамками, у які має бути вчинена дія, визначена відповідною нормою права. Однак сама норма права, яка передбачає використання поняття «розумний строк», безпосередньо не визначає межі такого строку, що на практиці призводить до колізій. Його використання найбільш поширене серед норм, що регулюють зобов'язальні правовідносини, а також у нормах процесуального права. Проте з урахуванням широти його розуміння та безпосереднього впливу на будь-які темпоральні визначення дане поняття потребує поглибленого аналізу з урахуванням сформованої практики Європейського суду, рішень національних судів та теоретичної бази. На основі аналізу практики Європейського суду, рішень національних судів та законодавства різних правових систем надано характеристику поняття «розумний строк». «Розумний строк» у кожному разі має свої рамки, які визначаються сторонами, а в разі виникнення спору – відповідною юрисдикцією, залежно від характеру зобов'язальних відносин (суб'єктний склад, об'єкт і зміст зобов'язання). Вибрані критерії оцінки поняття розумного строку. Прецедентне право національних судів та Європейського суду з прав людини одно-стайно підтверджує цінність поняття «розумний строк», який у контексті строків судового розгляду під час оцінки має відповідати таким критеріям, як: 1) складність справи; 2) поведінка заявника; 3) поведінка органів державної влади (насамперед суду); 4) зовнішні чинники. Невизначеність терміна в законі та відсутність чітких критеріїв оцінки дозволяють сторонам визначити розумність строку, причому в кожному випадку вона може бути різною, що, у свою чергу, може призвести до неузгодженості між сторонами та спорів. Є виправданою потреба встановлення чітких строків виконання зобов'язань прямо в нормі закону або покладення на сторони обов'язку встановлення строків зобов'язання.

Ключові слова: розумний строк, оціночні поняття, темпоральні оціночні поняття, строки, правовий час.

The relevance of the article is that the most controversial concept in science and legal practice is the concept of “reasonable time” (or identical to it “reasonable time”), which can be defined as temporal evaluation. The temporality of the concept is characterized by the restriction of certain time frames in which the action must be performed, determined by the relevant rule of law. However, the rule of law itself, which provides for the use of the concept of “reasonable time” does not directly define the limits of such a period, which, in practice, leads to conflicts. Its use is most common among the rules governing the binding legal relationship, as well as in the rules of procedural law. However, given the breadth of its understanding and direct impact on any temporal definitions, this concept requires in-depth analysis, taking into account the established practice of the European Court, decisions of national courts and the theoretical basis. Based on the analysis of the case law of the European Court, decisions of national courts and legislation of different legal systems, a description of the concept of “reasonable

time” was provided. “Reasonable time” in each case has its own framework, which is determined by the parties, and in case of dispute – by the relevant jurisdiction, depending on the nature of the binding relationship (subject composition, object and content of the obligation). Selected criteria for assessing the concept of reasonable time. The case law of national courts and the European Court of Human Rights unanimously confirms the value of the notion of “reasonable time”, which in the context of time limits for judicial review must be subject to the following criteria during the assessment: 1) the complexity of the case; 2) the applicant’s conduct; 3) the behavior of public authorities (primarily the court); 4) external factors. Uncertainty of the term in the law and the lack of clear evaluation criteria allows the parties to determine the reasonableness of the term, and in each case it may be different, which may, in turn, lead to inconsistencies between the parties and disputes. There is a justified need to set clear deadlines for the fulfillment of obligations, either directly in the norm of the law, or to impose the obligation to set the terms of the obligation on the parties.

Key words: *reasonable term, evaluation concepts, temporal evaluation concepts, lines, legal time.*

Вступ. Найбільш дискусійним поняттям у науці і юридичній практиці є поняття «розумний строк» (або тотожне йому «розумний час»), яке можна визначати як темпоральне оціночне. Темпоральність поняття характеризується обмеженням часовими рамками, у які має бути вчинена дія, визначена відповідною нормою права. Однак сама норма права, яка передбачає використання поняття «розумний строк», безпосередньо не визначає межі такого строку, що на практиці призводить до колізій. Його використання найбільш поширене серед норм, що регулюють зобов’язальні правовідносини, а також у нормах процесуального права. Проте з урахуванням широти його розуміння та безпосереднього впливу на будь-які темпоральні визначення дане поняття потребує поглиблено аналізу з урахуванням сформованої практики Європейського суду, рішень національних судів та теоретичної бази.

Питання розумності строків вивчали такі науковці, як: В. Лагута, Н. Сакара, О. Рожнов, В. Паліюк, В. Тертишніков, О. Андрійчук, О. Штефан, К. Юдельсон, О. Ісаєва й інші. Проте в більшості праць зазначених авторів досліджено поняття «розумний строк» у межах процесуальних правовідносин, однак мало хто приділяє увагу цьому поняттю в його широкому розумінні, як темпоральному оціночному.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження темпорального оціночного поняття «розумний строк» у цивільному праві.

Результати дослідження. Законодавець не визначає, який проміжок часу є розумним у контексті використання цієї статті або що є початком та закінченням строку для визначення його розумності, а віддає це на розсуд і оцінку учасників правовідносин.

Саме поняття «розумний» і його правове наповнення було запозичено з англо-американського права. Глумачиться даний термін через поняття «розумна людина», «звичайний громадянин» та «людина з автобуса». Ідеться про те, що розумними варто вважати діяння, які б учинила особа з нормальним, середнім рівнем інтелекту, знань та життєвого досвіду [1].

Для юриспруденції розум – це життя права. Особливого значення він набув в англо-американській правовій системі, де фактично визнається першочерговим серед джерел права, хоча з формально-юридичного боку відіграє лише допоміжну роль [2, с. 264]. Так, у системі англійського загального права (common law) значно поширеною є ідея про розумність позитивного права; його основою впродовж англійської історії служив принцип «верховенства розуму» (rule of reason), або «здоровий глузд». Відповідно до нього принцип (норма), згідно з яким вирішувалася справа, мав бути зумовлений самою природою правосуддя, а не просто містити посилання на відповідні нормативно-правові акти [3, с. 68]. Це пояснюється наявністю фундаментального обов’язку судді щодо розумного здійснення свого розсуду; адже нерозумний варіант є незаконним і суддя має уникати його. Розумність має охоплювати не лише результат, а й процес. Це означає, що підкидання монети може привести до необхідного результату, однак цей процес не можна вважати розумним [4, с. 151].

Розумність дій – це формальна риса, вимога до кожного суб’єкта в об’єктивному праві [5, с. 18]. С. Русу та М. Стефанчук досліджували поняття «розумність» і вважають, що у визначенні розумності строку суд повинен виходити з терміну, який необхідний для вчинення дій за звичайних, нормальних умов [6, с. 55].

Найбільша концентрація наукових досліджень визначення розумних строків зосереджена у площині процесуального права, зокрема в частині розгляду справи судом у розумні строки. Така норма продиктована їй на міжнародному рівні.

У Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, яка згідно із ч. 1 ст. 9 Конституції України [7] є частиною національного законодавства України, у п. 1 ст. 6 зазначено, що кожен у вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків має право на розгляд його справи протягом розумного строку [8]. Окрім того, у п. 1.6 Європейської хартії про Закон «Про статус суддів» також зазначено, що держава зобов'язана забезпечити суддів засобами для належного виконання ними своїх завдань, зокрема і для розгляду справ протягом розумних строків [9].

Важливість положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод наврод чи можна переоцінити, адже саме завдяки прецедентній практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) вказане право дістало істотного подальшого розвитку. Уперше дотримання права на розгляд справи впродовж розумного строку було оцінено ЄСПЛ у справі «Стогмюллер проти Австрії» (*Stogmuller v. Austria*) (1969 р.), у якій Суд зазначив, що призначення правила про розумний строк розгляду справи полягає в тому, щоб захищати сторони від занадто тривалих процесуальних затримок, а обвинувачених від довгого перебування у стані невизначеності під слідством [10, с. 379]. Надалі у справі «Катте Клітше де ла Гранж проти Італії» [11] ЄСПЛ послідовно підтримав свою правову позицію, згідно з якою вимога щодо розгляду справи впродовж «розумного строку», передбачена в Конвенції, підкреслює важливість правозастосування без відкладень, які можуть зашкодити його ефективності чи правдивості [12, с. 49].

У контексті практики ЄСПЛ варто також згадати справу «Зяя проти Польщі» (заява № 45751/10), у якій Суд визначив критерії розумного строку розгляду справи.

Так, на початку 1999 р. Яніна Зяя ініціювала цивільне провадження щодо встановлення сервітуту на сусідську ділянку з метою проїзду до своєї ділянки землі. За півтора роки вимоги позивачки було задоволено, проте сусіди подали апеляцію, після якої справу було направлено на новий розгляд.

Під час цього провадження заявлялися численні клопотання, призначалися і проводилися експертизи, висновки яких також оскаржувалися, допитувалися експерти, проводилися огляди предмета спору. Улітку 2005 р. Суд задовольнив позов, але за пів року апеляція вдруге повернула справу на новий розгляд, у процесі якого також проводилися експертизи, залучалися інші особи, проводилися огляди, допитувалися експерти. У березні 2011 р. позов Я. Зяї про встановлення сервітуту було задоволено. Відповідачі втретє подали апеляцію, але цього разу Вищий суд у 2012 р. відхилив цю скаргу. Після цього позивачка поскаржилася до Суду на надмірну тривалість її провадження, проте її скарги були відхилені судами. Я. Зяя поскаржилася до ЄСПЛ, стверджуючи, що судовий розгляд її справи не відповідав вимозі «розумного строку» у розумінні ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Суд у Страсбурзі нагадав, що обґрунтованість тривалості провадження має оцінюватися з урахуванням конкретних обставин справи та критеріїв, викладених у прецедентній практиці Суду, зокрема складності справи, поведінки заявника та відповідних органів. Що стосується останнього, варто також взяти до уваги те, що поставлено на карту для заявника. ЄСПЛ погодився з позицією заявниці, що її провадження, у якому вона вимагала встановлення сервітуту, не стосувалося складних питань фактів і права, хоча і треба було отримати висновки експертів із різних галузей. Водночас високі судді вважали, що процедура отримання експертних висновків не мала необхідної ефективності. Експерти працюють у контексті судового розгляду під наглядом судді, який залишається відповідальним за підготовку та швидке проведення провадження. Крім того, між слуханнями, які не були пов'язані з роботою експертів, неодноразово проходили періоди часу, що тривали до року. За цих обставин Суд не знайшов досить обґрунтування затримки в розгляді справи заявниці та загальної тривалості розгляду справи у тринадцять років [13].

Звертаючись до практики національних судів у питаннях дотримання розумних строків розгляду справи, варто відзначити, що вона загалом орієнтована на критерії, визначені ЄСПЛ.

Велика палата Верховного Суду у постанові від 25 червня 2020 р. (справа № 520/2261/19) навела більш розширений перелік критеріїв оцінки розумних строків.

За фактичними обставинами справи особа звернулася до суду з позовом, у якому з урахуванням уточнення позовних вимог просила: визнати протиправною бездіяльність держави України в особі Вищої ради правосуддя (далі – ВРП), що спричинила порушення розумних строків розгляду цивільної справи № 638/2261/18 та заяви про відвід судді в цій справі; стягнути з держави України в особі ВРП на користь позивача компенсацію за порушення розумних строків

розгляду цивільної справи № 638/2261/18 у сумі 24 385,15 грн, а також судові витрати в розмірі 12 352,24 грн, які складаються із суми судового збору в розмірі 2 305,20 грн, суми сплаченої комісії за перерахування грошових коштів у розмірі 47,04 грн та витрат на правову допомогу в розмірі 10 000 грн.

На обґрунтування своїх вимог позивачка зазначила, що на розгляді у Дзержинському районному суді міста Харкова перебуває цивільна справа № 638/2261/18 за її позовом про стягнення аліментів. Проведення в цій справі було відкрито 22 березня 2018 р., а 16 листопада 2018 р. вона заявила відвід головуючому судді, однак станом на час звернення із цим позовом (березень 2019 р.) ані заяву, ані справу розглянуто не було. На переконання позивачки, це свідчить про бездіяльність судової системи України під час відправлення правосуддя в цивільній справі № 638/2261/18 та порушення державою Україною як учасницею Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) обов'язку організувати свою судову систему таким чином, щоб судді мали можливість розглядати справи протягом розумного строку. Позивачка вважає, що в Україні обов'язок належно організувати судову систему покладено на ВРП, тому бездіяльність держави в особі саме цього органу призвела до порушення прав позивача на судовий захист, а саме – на розумний строк розгляду справи № 638/2261/18 судом.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду рішенням від 18 липня 2019 р. в задоволенні позову відмовив.

Переглядаючи справу, Велика палата Верховного Суду вказала, що лише в межах дисциплінарного провадження ВРП може оцінити обставини, що призвели до розгляду згаданої цивільної справи поза межами установлених законом строків, зокрема з'ясувати, чи було це наслідком протиправного порушення суддею вимог законодавства або ж недотримання розумного строку розгляду справи було зумовлене чинниками, що об'єктивно унеможлилювали її розгляд чи перешкоджали цьому (наприклад, об'єктивно неможливістю сформувати склад суду, перебування судді або учасника (учасників) справи у стані тимчасової непрацездатності, надмірним навантаженням на суддю, зловживанням учасником справи процесуальними правами тощо), адже в кожній конкретній ситуації суд має віднайти баланс між потребою розглянути справу якомога швидше та вимогою дотримання прав всіх її учасників [14].

Отже, судова практика національних судів та ЄСПЛ одностайно підтверджує оціночність поняття «розумний строк», яка в контексті строків судового розгляду повинна відповідати таким критеріям, як: 1) складність справи; 2) поведінка заявника; 3) поведінка органів державної влади (насамперед суду); 4) зовнішні чинники.

У п. 3 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» № 11 від 17 жовтня 2014 р. зазначено, що розумним, зокрема, уважається строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, ухвалення процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невинуватених зволікань) судового захисту [15].

На виконання вимоги щодо дотримання розумного строку розгляду судової справи суд повинен у світлі фактичних обставин справи та керуючись відповідними орієнтирами самостійно визначити, який саме строк розгляду та вирішення справи є розумним. Тобто суд самостійно вирішує питання про розумні строки, оскільки законодавцем із максимальною чіткістю та коректністю не визначено, який саме строк треба вважати розумним.

Такі ж висновки можна зробити й про використання поняття «розумний строк» у зобов'язаннях. Здійснення певної дії, передбаченої зобов'язанням, у «розумний строк» означає, що особа, яка наділена нормальним, середнім рівнем інтелекту, знаннями і життєвим досвідом, може адекватно оцінювати ситуацію, моделювати в ній необхідну юридично значущу поведінку [16, с. 336].

У країнах загального права (США, Англія) розумний строк асоціюється з оцінкою дій та обставин, за яких вони вчиняються. Так, за § 2 ст. 1–204 Єдиного торговельного кодексу США, який строк є розумним для вчинення тієї чи іншої дії залежить від характеру та мети такої дії, від пов'язаних із нею обставин [17, с. 54]. В англійському праві виконання впродовж розумного строку розглядається як таке, що здійснюється з урахуванням характеру договору й обставин конкретної справи. Що є розумним строком – це питання факту в кожному конкретному випадку [18, с. 294].

«Розумний строк» у кожному випадку має свої рамки, які визначаються сторонами, а в разі спору – відповідним юрисдикційним органом залежно від характеру зобов'язальних правовідносин (суб'єктний склад, об'єкт та зміст зобов'язання) [19, с. 63].

Так, наприклад, ст. 1146 Цивільного кодексу України в разі публічної обіцянки винагороди для виконання завдання може бути встановлений строк (термін). Якщо строк (термін) виконання завдання не встановлений, воно вважається чинним протягом розумного часу відповідно до змісту завдання [20].

Така невизначеність строку в даній статті та відсутність чітких критеріїв оцінки дозволяють суб'єктам даного правовідношення самостійно визначати розумність строку, водночас у кожному випадку він може бути різним, що може породжувати неузгодженості між сторонами та виникнення спорів.

Висновки. Саме собою виконання певного обов'язку повинно бути продиктовано чіткими правилами та не може допускати власного розсуду, зокрема і щодо строків його виконання.

Як приклад можна навести поняття розумного строку, що вживається у Правилах повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу, затверджених наказом Державної авіаційної служби України № 1239 від 26 листопада 2018 р. Так, у п. 6 цих Правил визначено, що розумні строки – це період часу, розумна межа тривалості якого під час повітряного перевезення пасажирів (багажу) становить дві години або більше – щодо всіх рейсів дальністю 1 500 кілометрів або менше; три години або більше – для всіх рейсів дальністю понад 1 500 до 3 500 кілометрів; чотири години або більше – для всіх інших рейсів [21].

Зрозуміло, що таке поняття призначено суто для використання під час перевезення пасажирів і багажу повітряним транспортом, гарантування безпеки польотів та якості обслуговування, не може поширюватися на будь-які правовідносини. Однак тут чітко простежується, незважаючи на те, що «розумний строк» – поняття здебільшого оціночне, законодавець із метою усунення прогалин під час його правозастосування визначив конкретні темпоральні межі.

Це зумовлює необхідність встановлення чітких строків виконання зобов'язань безпосередньо в нормі закону або покласти обов'язок на встановлення строків зобов'язання на сторони.

Список використаних джерел:

1. Принцип розумності. *Вікіпедія* : вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%83%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.
2. Давид Р., Спиноза Жюфре К. Основные правовые системы современности. Пер. с фр. В. Туманова. Москва : Междунар. отношения, 1999. С. 264–265.
3. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. Київ : Рефєрат, 2007. С. 68, 308.
4. Барак А. Судейское усмотрение. Пер. с англ. Москва : Норма, 1999. С. 151, 307.
5. Рогач О. Застосування категорії розумності у праві. *Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України*. 2011. № 4 (7). С. 15–19.
6. Русу С., Стефанчук М. Проблеми визначення предмета розумності та добросовісності в цивільному кодексі України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 2 (6). С. 53–57.
7. Конституція України, підстава – 2680–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4263>.
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнародний документ, ратифікований Законом № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
9. Про Закон «Про статус суддів» : Європейська хартія від 10 липня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_236.
10. Афанасьев С. Право на справедливое судебное разбирательство: теоретико-практическое исследование влияния Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод на российское гражданское судопроизводство : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.15. Саратов, 2010. 593 с.
11. The judgement of the European Court of Human Rights in the Case of Katte Klitshe de la Grange v. Italy. *The European Court of Human Rights* : official website. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57893>.
12. Маругич Г. Затягування цивільного процесу: сутність, правові наслідки та способи запобігання : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2018. 240 с.
13. ЄСПЛ нагадав критерії розумного строку розгляду справи. 2019. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/espl-nagadav-kriteriyi-rozumnogo-stroku-rozglyadu-spravi.html>.

14. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 червня 2020 р. у справі № 520/2261/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90073897?fbclid=IwAR1Rj0IsfYiY3PzHA-E04R-Tl6n7hKOkuyU13puhAB-4cInkNrPaNvqEGmg>.

15. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення : постанова Пленуму Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 11 від 17 жовтня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text>.

16. Цивільне право України. Особлива частина : підручник / за ред. О. Дзери, Н. Кузнецової, Р. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком-Інтер, 2010. 1178 с.

17. Единообразный торговый кодекс США. Пер. с англ. Москва, 1996.

18. Халфина Р. Договор в английском гражданском праве. Москва, 1959.

19. Юсип В. Цивільно-правове регулювання строків і термінів у посередницьких договорах : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. 233 с.

20. Цивільний кодекс України : Закон № 435-IV у редакції від 1 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

21. Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу затверджених наказом Державної авіаційної служби України, затвердженні наказом Державної авіаційної служби України № 1239 від 26 листопада 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0141-19#Text>.

УДК 347.512

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.4.6>

РЯБОКОНЬ Є.О.

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА У ПРИВАТНОМУ ПРАВІ СХІДНОЇ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (ВІЗАНТІЇ)

DEVELOPMENT OF THE INSTITUTION OF SUCCESSION IN THE PRIVATE LAW OF THE EASTERN ROMAN EMPIRE (BYZANTINE)

У статті досліджується питання генези інституту правонаступництва у візантійський період римського приватного права. Встановлено, що падіння міста Риму і припинення політичного існування Західної Римської імперії не зашкодило збереженню і застосуванню приватноправових нормативних конструкцій і правил. Після V ст. н. е. роль політичного і правового центру римського права перебрала на себе Візантія. Візантійське право характеризувалося не стільки появою новітніх правових конструкцій, скільки намаганням зберегти і уніфікувати підсумки правотворення попередніх періодів, зокрема класичного. Такою рисою характеризувалося візантійське право Юстиніана I, під час правління та під впливом якого була зроблена кодифікація римського приватного права, відомого під назвою “Corpus juris civilis”.

Попри це, прискіпливе ознайомлення з візантійським приватним правом дає підстави говорити про низку особливостей, притаманних відноsinам щодо переходу прав (обов’язків) від одного суб’єкта до іншого. Зокрема, автор звертає увагу на відмову у візантійському праві від застарілих способів переходу права власності на речі – mancipatio та in jure cessio. Відзначаючи еволюційний розвиток законодавства у цій площині, водночас слід зауважити, що передача прав на речі у вигляді traditio створила і негативні наслідки, позаяк не мала відповідного ступеню формалізованості та офіційності, притаманного mancipatio та in jure cessio. Крім того, в

© РЯБОКОНЬ Є.О. – кандидат юридичних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри цивільного права (Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка)